

A OIBHNEAS

Feabhra

Icarus agus Daedalus

Is é Crete an t-oileán is mó de chuid oileáin na Gréige agus sa tseanam ba é an rí Míonós a bhí i gceannas air. Bhí an-bhuairt aige leis an Mhíonótár, ainmhí mór láidir a bhí ann. Bhí cruth tairbh ar a leath uachtarach agus bhí cruth fir ar a leath íochtarach! Nuair a tháinig fear cliste darbh ainm Daedalus chun an oileáin, d'iarr Míonós air lúbra (maze) ollmhór a dhearadh nach dtiocfadh leis an Míonótár éalú as riamh. Rinne Daedalus amhlaidh ach tamall ina dhiaidh sin, thit sé féin agus Míonós amach agus caitheadh Daedalus agus a mhac, Icarus, isteach sa lúbra. Níor ghlac sé i bhfad don bheirt a mbealach a dhéanamh amach as an lúbra ach ní raibh bealach éalaithe ar bith acu ón oileán. Mar sin, shocraigh Daedalus ar phéire eiteoga a dhéanamh dó féin agus dá mhac agus d'eitleodh siad ón oileán.

Rinne Daedalus staidéar ar chuma agus déanamh eiteogaí na n-éan agus chruinnigh sé na céadta cleite ó éin an oileáin. Chuir Daedalus iad i gceann a cheile go cúramach. Ghreamaigh sé le chéile iad le céir (wax). Dúirt sé lena mhac: " Béarfaidh na heiteogaí seo muid ar shiúl ón oileán ach tá rud amháin a chaithfidimid bheith cúramach faoi agus is é sin, gan dul ró-ard san aer, nó leáfaidh teas na gréine an chéir agus titfidh na heiteogaí as a chéile agus beidh deireadh linn. Mar sin de, nuair a bheidh tú ag eitilt, fan go híseal, a mhic".

Thíos ar an trá chuir siad orthu na heiteogaí agus nuair a thosaigh siad ar na sciatháin a bhualadh, an gcreidfeá é gur thosaigh siad ag eitilt? D'éirigh siad in

airde os cionn na farraige goirme, chonaic siad na cnoic thíos fúthu agus mhothaigh siad an ghaoth ina n-aghaidh. "Táimid saor!" a scread Daedalus. "Táimid ag eitilt leis na héin!".

D'fhéach sé thart air le hIcarus a fheiceáil. Má bhí Daedalus tógtha leis an eitilt seo, bhí Icarus deich n-uaire ní ba thógtha. Bhí sé ag déanamh ruaige tríd an aer: Nóiméad amháin bhí sé thíos in íochtar agus nóiméad eile ar uachtar. Ní raibh sé ábalta srian a choinneáil air féin, bhí sé chomh tógtha sin. "Stad!, Stad!" a scread Daedalus nuair a chonaic sé é ag dul ar ruathar eile in airde i dtreo na gréine. Ach, faraor, bhí sé rómhall.

Chuaigh Icarus bocht róchóngarach don ghrian agus leáigh an ghrian an chéir a bhí ag coinneáil na n-eiteog le chéile. Thosaigh na cleití ag titim as a chéile go tiubh. Ba chuma cé chomh dícheallach agus a bhuail sé a sciatháin, níor fhéad sé é féin a choinneáil in airde.

Thit Icarus anuas ón spéir mar a bheadh chloch ann agus bádh é in ascaill den Mheánmhuir ar a dtugtar Muir Icarus go dtí an lá atá inniu ann.

Tá seanfhocal i nGaedhlig na hAlbain: 'Roimh scrios tagann uabhar.' (Pride comes before a fall.) Níl a fhios agam an ar scéal Icarus agus Daedalus a bhí an t-údar ag smaoineamh ach murab é, oireann sé go mór don scéal seo, nach síleann tú?

Tráth na gCeist

Líon na gcontaetha i gCúige Laighean.

10
12
9

Cén contae ina bhfuil Na Beanna Beola?

Maigh Eo
Laois
An Dún

Cé acu de na calafoirt iascaireachta seo atá ar an chósta thoir?

Binn Éadair,
Cill Chaoil,
Na Cealla Beaga,
Daingean Uí Chúis

Cén contae ina bhfuil trábhaile Chill Chaol?

Gaillimh
Loch Garman
Clár

Tá seirbhís farantóireachta ó Dhún Laoghaire go:

Le Havre
Holyhead
Learpholl

Cén t-ainm Gaeilge atá ar 'The Golden Vale'?

An Gleann Órga,
Machaire na Mumhan,
An Fial Órga

Cén contae ina bhfuil Na Beanna Boirche?

An Dún
Dún na nGall
Longfort

Cé acu de na contaetha seo nach bhfuil i gCúige Mumhan?

Port Láirge
An Clár
Uíbh Fhailí
Luimneach

Cén contae ina bhfuil na bailte:

An Muileann gCearr,
Baile Átha Luain
Cionn Átha Gad ?

Tá Ceann Dhún Pádraig

i gContae an Dúin
i gContae Aontroma
i gContae Mhaigh Eo?

Leid na Chéad Litreach

1.C: Madra óg

2.L: Tá siad i bhfocal

3.S: Cuireann tú ar do dhinnéar é

4.Á: Focal eile do 'an-deas'

5.N: Focal diúltach

6.T: Focal eile do Mamaí, Daidí agus na páistí

7.A: Tugann sé aire do chaoirigh

8.O: Tá an tSín agus an tSeapáin san O___

9.T: Shiúil mé trí mhíle. Tá ___ orm.

10.B: Bíonn an duine seo i ngach cúirt

11.N: Focal eile do 'tír'

12.C: Cuireann tú litir isteach ann

13.S: Crann

14.G: Tá sí i bhfuinneog

15.I: Gluaiseann traein air

16.M: Feoil ón bhó

17.B: Focal eile do 'tinn'

18.G: Cóiríonn sé bróga

19.T: Déanann páistí seo le rópa

20.Ó: Miotal an-daor

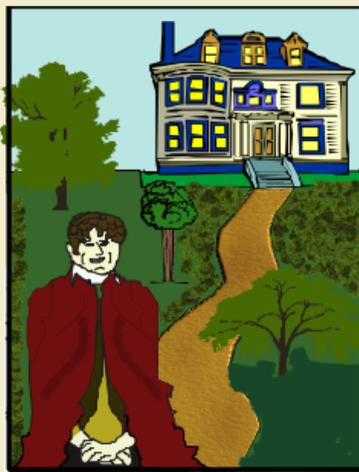
Faigh an Ceann Corr

1. SUÍOCHÁN, GAINÉAMH, SLIOGÁN, IASC, FARRAIGE
2. AN tSÚILEACH, AN FEABHAL, AN BHANNA, AN LIFE, AN LAGÁN
3. CEARNÓG, CIORCAL, DRONUILLEOG, PEINTEAGÁN, TRIANTÁN
4. SALANN, PIOBAR, SÚLACH, ANLANN, SIÚCRA
5. ROTHAR, BUS, LEORAÍ, TRUCAIL, TARRACÓIR
6. LONG, BÁD, CURACH, FOMHUIREÁN, TRÁLAER
7. FEOIL, PRÁTAÍ, ARÁN, GLASRAÍ, LÍOMANÁID
8. 13, 19, 29, 35, 41
9. LUS AN CHROMCHINN, NÓINÍN, CAM AN IME, NEANTÓG, CAISEARBHÁN
10. SPIDEOG, SEABHAC, OSTRAS, IOLAR, FAOILEÁN

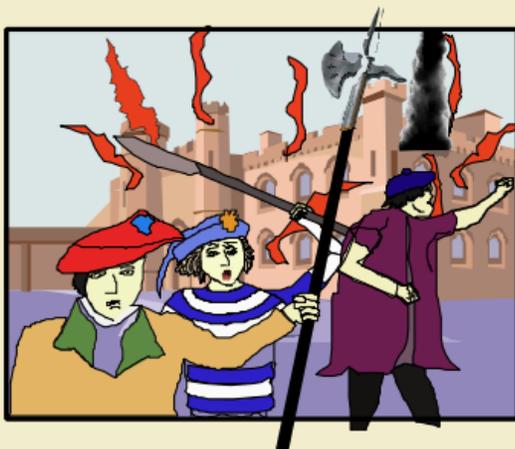
Dónall Ó Conaill

Sa bhliain 1801, chuir Rialtas na Breataine deireadh le Rialtas na hÉireann. Chuir sé Acht an Aontais i bhfeidhm i Londain agus de réir an Achta bheadh Éire á rialú ag Pharlaimint na Breataine feasta.

Ar an dea-uair, tháinig ceannaire iontach chun tosaigh agus laistigh de roinnt blianta bhí sé ag treorú muintir na hÉireann. Ba é Dónal Ó Conaill an ceannaire sin.

Rugadh Dónall Ó Conaill i gCathair Saidhbhín i gCo. Chiarraí sa bhliain 1775. Bhí rath ar a thuismitheoirí agus cuireadh chun na Fraince é le hoideachas a fháil mar nach raibh cead ag Caitlicigh scoileanna a bheith acu de réir na bPéindlithe a bhí i bhfeidhm san am.

Le linn dó bheith sa Fhrainc, chonaic sé ár agus cruálacht réabhlóid na Fraince agus ó shin i leith b'fhuath leis an fhoréigean agus gheall sé nach mbeadh baint aige riamh lena leithéid. B'fhada a d'fhan cuimhne na ngníomhartha sin ina cheann agus bhí tionchar acu ar chuid de na breitheanna a rinne sé níos faide ar aghaidh ina shaol.

D'fhill Ó Conaill ar Éirinn agus é ina dhliodóir cáilithe. Bhí lúcháir air bheith ar ais ina tír dhúchais arís. Thosaigh sé ag beartú plan chun Fuascailt na gCaitliceach a bhaint amach ó ba rud é nach raibh cead acu a gcreideamh a chleachtadh de réir na bPéindlithe. Gheall sé go ndéanfadh sé a dhícheall deireadh a chur le hAcht an Aontais chomh maith.

Faoin am sin bhí gluaiseacht ann darbh ainm An Coiste Caitliceach. Chuir Caitlicigh shaibhre agus fir ghnó tús leis. Bhí Fuascailt na gCaitliceach mar aidhm acu. Nuair a chuaigh Ó Conaill leo, thug sé spreagadh agus spiorad don ghluaiseacht. Chuir sé ina luí orthu go mbeadh bealach deacair rompu ach dá n-oibreodh siad go dian, go n-éireodh leo.

Ach díreach nuair a bhí rath ag teacht ar obair An Choiste Chaitlicigh agus an-chuid daoine ag tabhairt tacaíochta dó, chuir Rialtas na Breataine cose air, ag rá go raibh sé mídhleathach. Ach ba dheacair an lámh in uachtar a fháil ar Ó Conaill chomh héasca sin. Bhunaigh sé Cumann na gCaitliceach agus thug sé cuireadh do gach aon Chaitliceach bheith ina bhall den chumann.

Iarradh ar Chaitlicigh pingin sa mhí a íoc chun maoiniú a chur ar fáil don Chumann. Bailíodh na pinginí seo nó an Cíos Caitliceach, mar a thugtaí air, ag doirse na séipéal gach Domhnach. Baineadh úsáid as cuid den airgid chun cosaint a dhéanamh ar Chaitlicigh a bhí roimh na cúirteanna.

Sa bhliain 1828 toghadh Dónall Ó Conaill mar Theachta Parlaiminte do Chontae an Chláir. Ach ní raibh cead ag Caitliceach bheith ina Theachta Parlaiminte de réir na bPéindlithe. Bhí eagla ar Rialtas na Breataine, áfach, go mbeadh trioblóid ann dá geuirfeadh an Rialtas cose air. Mar sin, ghéill siad agus thug siad bille Fhuascailt na na gCaitliceach isteach sa bhliain 1829. Chiallaigh sin go mbeadh formhór dhaonra na hÉireann, na Caitlicigh, in ann a gcreideamh a chleachtadh go hoscailte ó sin ar aghaidh agus ghlac Ó Conaill a áit i bParlaimint na Breataine i Londain. Ba lá mór é dó féin agus do Chaitlicigh na hÉireann.

I 1843 bhí cruinniú ollmhór beartaithe ag Dónall Ó Conaill i gCluain Tarbh, Baile Átha Cliath, le labhairt in éadan An Achta Aontais agus rinne na mílte daoine turas fada ó gach cearn den tír le héisteacht leis. Ach ag an nóiméad deireanach, chuir Rialtas na Breataine cose ar an chruinniú agus chuir Ó Conaill é ar ceal ar eagla go dtarlódh foréigean. Bhí díomá ar an-chuid dá lucht tacaíochta agus thiontaigh siad ina éadan mar gheall air seo. D'imigh Ó Conaill go dtí an Iodáil ag cuardach tacaíochta ón Phápa ach d'éirigh sé tinn agus fuair sé bás in Genoa na hIodáile sa bhliain 1847. Tugadh Rí na hÉireann Gan Choróin mar leasainm air. Tá sé curtha i reilig Ghlas Naíon i mBaile Átha Cliath.

Ag Glanadh Boinn le Fínéagar

De Dhíth

Cúpla seanbhonn murtallach (dull) 2c nó 5c

$\frac{1}{4}$ cupán fínéagair

Spúnóg bheag salainn

Babhla plaisteach

Tuáille páipéir

Le Déanamh

Dóirt an fínéagar isteach sa bhabhla agus cuir an salann leis.

Measc an meascán.

Cuir 5 bhonn isteach sa bhabhla agus cuntas a fhad le 10 go mall.

Tóg na boinn amach as an bhabhla agus rinseáil iad.

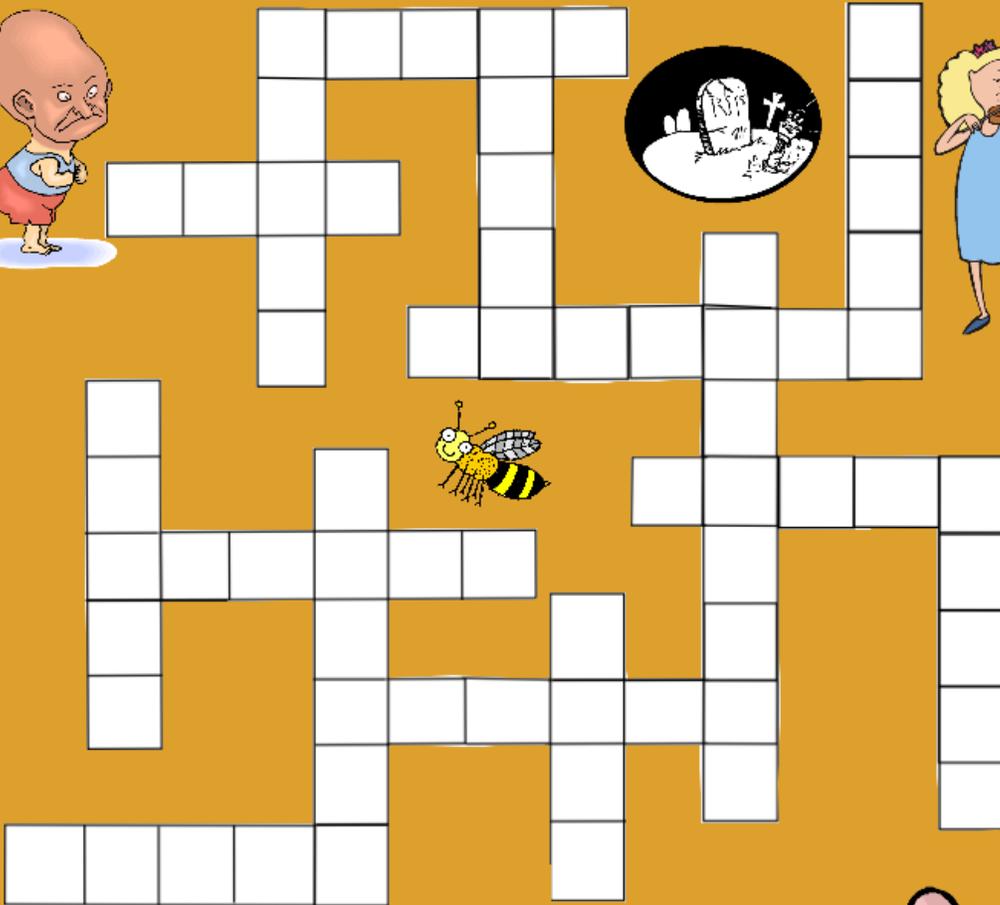
Féach chomh geal agus atá siad!

Conas a oibríonn sé?

Tá athruithe ceimiceacha ag dul ar aghaidh sa bhabhla. Tá na boinn murtallach mar gheall ar ocsáid chopair. Is aigéad (acid) é an fínéagar agus imoibríonn (reacts) an t-aigéad san fhínéagar leis an salann chun an ocsáid chopair a bhaint de na boinn. Anois chun tastáil eile a dhéanamh, cuir na boinn sa bhabhla ar feadh 10 soicind ach ná rinseáil iad an t-am seo. Cuir ar tuáille páipéir iad agus lig dóibh triomú iad féin. I gceann tamaill tiocfaidh dath glas / gorm orthu. Ceimic darbh ainm malaicít (malachite) is cúis leis an dath sin.

Dréimire Focal

An féidir leat na focail seo a chur sna spásanna cearta? Tá leid amháin agat!

PÉIRE	CEOL
RÁFLA	SIOPA
PORTACH	BEACH
SCIAN	GLAN
ANSEO	ANSIN
FARRAIGE	PRÁTA
REILIG	TUIRSE
	FLIUCH

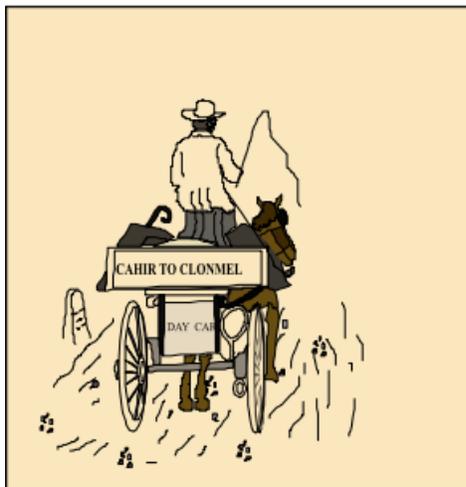

Carlo Bianconi (1786—1875)

An raibh tú riamh i mBusáras Bhaile Átha Cliath, áit a bhfuil busanna ag teacht agus ag imeacht, gach cúpla nóiméad den lá agus oíche, go háiteanna atá scaipthe ó thuaidh, ó dheas, siar agus soir ar fud na tíre?

Is áit shuimiúil é agus an léarscail a thaispeánann na slite go léir tá sí rud beag cosúil le gréasán damhán alla, le Baile Átha Cliath sa lár. Bíodh a fhios agat nár tharla an tseirbhís iompair chompordach, nua-aimseartha seo thar oíche. Thosaigh sé uile os cionn dhá chéad bliain ó shin.

Tháinig inimirceach Iodálach darbh ainm Carlo Bianconi go hÉirinn sa bhliain 1802. Dhíol sé pictiúir sa tsráid agus shiúil sé thart trí Chúige Mumhan,

óna áit chónaí i gCluain Meala, Co. Thiobraid Árann, ag iompar a chuid pictiúir ar a dhroim. Thug sé faoi deara nach raibh córas iompair poiblí ar bith ar fáil agus mar sin, cheannaigh sé dhá charr chliathánacha (jaunting car) sa bhliain 1815 agus bhunaigh sé seirbhís iompair phoiblí idir Cluain Meala agus An Chathair (Cahir). Ní raibh sna carranna seo ach cairteacha a raibh súiocháin orthu ag tabhairt aghaidh

amach thar na taobhanna. Bhí luas 7 mhíle san uair fúthu.

D'iompair Carlo paisinéirí agus earraí agus de réir mar a d'fhorbair an tseirbhís, ghnóthaigh sé an Conradh chun an post a iompar. Faoin am seo bhí an tseirbhís ag feidhmiú beagnach ar fud na tíre. Bhí drochbhail ar bhóithre na hÉireann san am sin agus b'éigean do Bhianconi na capaill a athrú gach 10 míle ar fud na slí.

Dublin (Busaras)		
Slí	Ceann Scríbe	Ag Fágáil
109	An Cabhán	1.00
32	Leitir Ceanainn	1.15
X20	Gaillimh	1.30
56	Doire	1.40
84	Cill Áirne	2.00
11	Loch Garmán	1.00
44	Corcaigh	2.10
10	Port Láirge	2.30
72	Slígeach	1.00
60	Béal Feirste	1.00

Dá thairbhe seo, bhí air stáblaí a fháil ar cíos do na capaill go léir a bhí de dhíth, chomh maith leis an chuid mhór oibrithe a raibh gá leo: áidsintí, tiománaithe, gaibhne dubha (blacksmiths) agus oslóirí (ostlers) gan trácht ar an líon carranna a raibh gá leo. Dé réir a chéile, rinne Bianconi uasghrádú ar charranna dhá roth le dhá chapall go dtí carranna ceithre roth le trí nó ceithre chapall. Sna caranna seo bhí paisinéirí ábalta suí taobh istigh agus taobh amuigh díobh. Mar shampla, chosain an turas ó Chill Chainnigh go Baile Átha Cliath 26 scilling dóibh sin istigh agus 10 scilling dóibh siúd a bhí réidh le cur suas leis an aimsir! Samhlaigh cad leis a raibh sé cosúil le bheith i do phaisinéir taobh amuigh lá fliuch agus an bháisteach ag stealladh anuas ort agus tú i do shuí ar chlár lom adhmaid agus tú ag mothú gach poll agus uchtóg (bump) ar an bhealach mhór agus turas b'fhéidir caoga míle romhat! Bheadh cuid áirithe de do chorp breá nimhneach ina dhiaidh, déarfainn!

Sa bhliain 1848, bhí 140 stáisiún ag Bianconi agus chlúdaigh a 1400 capall 3,800 míle gach lá. D'ith na capaill idir 3,000 agus 4,000 tonna féir agus idir 30,000 agus 40,000 bairille coirce sa bhliain! Faoin am a d'éirigh sé as sa bhliain 1857 bhí a chuid 'carranna fada', inarbh fhéidir 20 paisinéir a iompar, ag taistil trí dhá cheann is fiche de chontaetha na hÉireann agus toghadh mar Mhéara Chluain Meala ar dhá ócáid é.

Sa lá atá inniu ann táimid cleachta le córas iompair nua-aimseartha. Tá ár mbuíochas tuillte go mór ag Carlo Bianconi, mar gan é, tá seans maith ann nach mbeadh an córas sin againn.

Úsáid Focal

- (1) "Bhain mé an bonn óir" arsa an cailín go _____.
- (2) Ní raibh an deoch sin milis ar chor ar bith. Bhí sé _____.
- (3) Bhí na héin ag ceol go _____ ar an chrann.
- (4) "Is fada an lá ó d'ith mé béile chomh _____ sin" arsa an fear mór.
- (5) "Coinnigh amach as mo bhealach nó maróidh mé thú" arsa an fear go _____.
- (6) Chuir an madra mór _____ an ruaig ar na gadaithe.
- (7) "Seo duit €10 le béile a fháil duit féin" arsa an bhean _____ leis an déircín.
- (8) "Tá an obair seo _____" arsa an múinteoir crosta.
- (9) "Bígi cinnte nach mbriseann sibh na cupáin sin" arsa an siopadóir _____.
- (10) Dhreap an cailín _____ suas go barr an chrainn mhóir.
- (11) "Cad é a dúirt tú arís?" arsa an duine _____.
- (12) Bhí an buachaill ag gáire go _____ nuair a chonaic sé an fear grinn.

míshásta

fíochmhar

aclaí

blasta

cúramach

binn

croíúil

bródúil

bodhar

searbh

borb

chneasta

Líon na bearnaí leis na focail chuí ón bhocsa.

Réasúnaíocht

1. Cheannaigh mé dhá gheansaí a chosain €6.75 an ceann agus trí léine.

Chaith mé €30 ar fad. Cé mhéad a chosain léine amháin?

2. Bhí 81 ainmhí ag feirmeoir i bpáirc. Do gach dhá ghabhar a bhí ann,

bhí trí bhó agus ceithre chaora ann.

Cé mhéad de gach ainmhí a bhí sa pháirc?

3. Tá €30 ag Seán, Pádraig agus Ciarán eatarthu. Dá dtabharfadh Pádraig €1 do Sheán agus dá dtabharfadh Ciarán €2 do Sheán, bheadh an méid céanna airgid acu uile.

Cé mhéad atá ag gach duine anois?

4. Is féidir le Pádraig bád a iomramh 6km san uair i loch ina bhfuil uisce socair. Dá mbeadh sé ag iomramh

in éadan an tsrutha in abhainn atá ag sileadh ag luas 2km san uair,

cá fhad a ghlacfadh sé dul 2km?

5. Tá Máire 4 bliana níos óige ná Úna agus tá Úna 7 mbliana níos óige ná Síle.

I gceann 4 bliana beidh Síle dhá uair chomh sean le Máire.

Cén aois atá ag Máire anois?

6. Má shuimíonn tú dhá uimhir le chéile agus má iolraíonn tú an freagra faoi 3 gheobhaidh tú 21. Má ghlacann tú ceann de na huimhreacha ón cheann eile agus má iolraíonn tú an freagra faoi 3 gheobhaidh tú 15. Cad iad an dá uimhir?

An Gobán Saor

Fadó in Éirinn, bhí tógálaí caisleán ann darbh ainm an Gobán Saor, fear a raibh clú agus cáil mhór air. Bhí cónaí air féin agus ar a bhean agus ar a mhac i gcontae Ros Comáin. Bhí rí i Sasana ag an am agus ba mhian leis caisleán álainn láidir a thógáil. Chuala sé iomrá ar an Ghobán Saor agus chuir sé scéala chuige chun teacht aniar agus caisleán a thógáil dó.

Thug an Gobán Saor agus a mhac aghaidh ar an bhóthar agus d'imigh siad leo go Sasana. Luigh siad isteach ar an obair agus bhí ag éirí go maith leo go dtí lá amháin tháinig cailín aimsire amach as dún an rí le labhairt leo. Bhí Gaeilge aici agus dúirt sí: "Tá sé ar intinn ag an rí an bheirt agaibh a mharú nuair a bheidh an caisleán tógtha agaibh mar ní mian leis go mbeidh a mhacasamhail de chaisleán ag aon duine eile ar domhan"

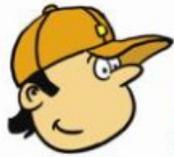
Nuair a chuala an Gobán Saor seo, níorbh iontas ar bith go raibh inní air. Ach fear éirimiúil a bhí ann agus níorbh fhada gur cheap sé plan. D'inis sé don rí go raibh uirlis aige sa bhaile a ndearna sé dearmad di agus nach dtiocfadh leis an caisleán a chríochnú gan í.

Dúirt sé go gcuirfeadh sé a mhac chun an bhaile chun an uirlis a fháil. "Ná déan" arsa an rí "ach cuirfidh mise mo mhac féin go hÉirinn faoina choinne." Rinne sé seo sa dóigh is go mbeadh smacht aige ar an Ghobán Saor. "Scríobhfaidh mise ainm na huirlise ar nóta beag" arsa an Gobán Saor. "Tarr ar do mhac an nóta a thabhairt do mo bhean" ar sé.

Chuaigh mac an rí go hÉirinn agus go Ros Comáin agus rinne sé mar a iarradh air. D'oscail an bhean an nóta agus scríofa ann bhí na focail: '*cor in aghaidh an chaim.*' Ba bhean stuama í agus thuig sí cad a bhí i gceist ag a fear céile. "Tá an uirlis istigh i mbun an chófra mhóir sin sa choirnéal" ar sí. Nuair a chrom seisean síos le féachaint isteach sa chófra, tháinig síse thart ar a chúl agus go tobann bhrúigh sí isteach sa chófra é. Dhruid sí an doras go tapa agus chuir sí an glas air.

B'éigean don rí Sasanach an Gobán Saor agus a mhac a scaoileadh saor chun a mhac féin a fháil ar ais go slán sábháilte. D'fhill an Gobán agus a mhac go hÉirinn agus deirtear nár críochnaíodh an caisleán riamh ó shin!

MICÍ S'AGAINNE

